

Irk Ferenc: Kétkedő kriminológia.
A rizikótársadalom kriminálszociológiája
Bíbor Kiadó, Miskolc, 2012

A szerző ezzel a könyvvel édesapja emléke előtt tisztelig. Az 1952-ben elhunyt pécsi jogászprofesszor, *Irk Albert*, a magyar kriminológiai kutatások egyik alapítója, éppen száz esztendővel ezelőtt, 1912-ben jelentette meg *Kriminológia I. Krimináletológia* című monográfiáját, amelyet joggal tekinthetünk a XX. század hajnalán bontakozó kriminológiai iskolák első magyar nyelvű összefoglalásának.

A fiú, *Irk Ferenc* egyetemi tanár, aki maga is a kriminológia területén végzett kutatásaival szerzett MTA doktori címet, ezúttal a rizikótársadalom kriminálszociológiájának megírására vállalkozott. A témaválasztás jelzi, mekkorát fordult a világ az apa 1912-es színrelépése óta, aki még leírhatta a következő gondolatot: „*Újabban az alkohol mellett még más élvezeti eszközöknél is igyekeztek krimináletológiai jelentőséget felfedezni. Így a dohányynál, ópiumnál, morfiumnál, éternél és kokainnál. Ezek azonban tekintettel a/ aránylag elenyésző kis körben való elterjedésükre (Európát véve különös figyelembe), b/ az alkohollal ellenkező pszicho-fiziológiai hatásukra, sokkal színtelembek, mintsem a bűnözés tényezőinek külön kategóriáját képezhetnék.*”¹ Napjainkban a kábítószeres illegális forgalma és maga a droghasználat az egyik legaggasztóbb kockázatonövelő tényező, ami nem megoldása, hanem egyik oka a társadalmi bajoknak. Minderre az ifjabb Irk 2012-es látásmódja szerint a társadalom válasza inkább a tolerancia és a függőség gyógyítása lehet. (Azt is mondhatjuk, hogy az apa a tudatmódosítás ártó szokásaival szemben a büntetőjogi üldözést még nem tartotta indokoltnak, a fia pedig már nem tartja hatékonynak.)

Korunk félelmei messze bonyolultabb mintázatban jelennek meg, mint a példaként említett romboló szenvedélyek. Ez a monográfia a veszélyek teljes spektrumát vizsgálja, de nem az általános biztonságelmélet kínálta módon, hanem a büntetőtudományok módszereivel. Ez a probléma redukálását jelenti, ami azonban a megoldások esélyeit illetően inkább előny, mint hátrány.

A büntetőjog alkalmatlan a természet rendjének kordában tartására, de önmagában a társadalom nagy komplexumait meghatározó jelenségek többsé-

¹ Irk Ferenc (szerk.): *Irk Albert emlékkötet*. MTA Magyar Kriminológiai Társaság, Budapest, 1991, 183. o. [Kriminológiai Közlemények 37.]

gének befolyásolására sem képes. Hatni kizárólag az egyedi, egyszeri és megismételhetetlen jogsértő személyes cselekvésre tud, mégpedig nem is reparációval, hanem a jövőre nézve a büntetés fenyegetésével, a múltra reagálva pedig a tényleges represszióval (ami rendszerint maga a bűnösnek ítélt individuális magatartást sújtó büntetés).

Irk Ferenc a kriminológia professzora, ezért az általa elvégzett kriminál-szociológiai analízis, amit ennek a könyvnek a címe is megígér, az összefüggések jóval szélesebb körét tekinti át, mint amelyre a büntetőkódex a tilalmaival, az igazságszolgáltatás pedig az állami büntetőigény érvényesítésével hatni képes. A kriminológia küldetése éppen az, hogy a legsúlyosabb jogsértéseknek azokat a társadalmi gyökereit kutassa, amelyek az egyes büntetőtilalmakban csakúgy, mint az azokat megsértő jogesetekben rendszerint rejtve maradnak. Igaz viszont az is, hogy a mélyen fekvő, és a bűn felé taszító ok-sági háttér megismerése még nem jelenti azt, hogy hatalmat vagy jogosultságot szerezhetünk az okok megszüntetésére. Ezek az összefüggések abban a három tárgykörben válnak nyilvánvalóvá, amelyeket Irk monográfiája különös gonddal elemez. Nézzük ezeket sorrendben!

Az első rész magának a kockázatnak a társadalomban játszott szerepét tárgyalja, azt vizsgálva, hogy a XXI. század elejének világa ténylegesen a veszélyeknek egy olyan elviselhetetlen szintjével kénytelen-e szembenézni, amelyre nincs példa az emberiség eddigi történelmében. A szerző aggódik, de mértéktartó. Hajlik arra, hogy ne becsülje le a múltban megélt fenyegetéseket sem, sőt elismeri azt is, hogy a veszélyvállalás az emberi nem lényegi tulajdonsága. (A filozófusok azt mondanák, hogy „az ember nembeli lényegéhez” tartozó vonásról van szó.) Ez a gondolat tükröződik vissza a szerző következő megállapításában: *„Amennyiben az ősemberben nem lett volna elegendő kockázatvállalási készség és (mai fogalmainkkal élve) józan elszántság, mai leszármazottjai sem lennének, s már rég a korábban kihalt fajok sorsában osztozott volna”* (34. o.). Az egy másik kérdés, hogy a modernitásban egyre gyengül a társadalom önvédelmi és önszabályozó képessége. Magam is rámutattam a kriminológia tanításait összefoglaló munkámban, hogy a *„fegyelmezés szükségességének felismerése és eszköztárának minden korábbinál erőteljesebb fejlesztése, a közhatalomnak az elkövetett bűncselekményektől és bekövetkezett katasztrófáktól a veszélyek és kockázatok felé fordulása új helyzetet teremtett egyebek mellett a kriminológiának a megelőzésről való gondolkodásában is.”*² Irk Ferenc most méltatót könyvében a hazai szakirodalomban elsőként

² Korinek László: Kriminológia I. kötet. Magyar Közlöny Lap- és Könyvkiadó, Budapest, 2010, 466. o.

fedezte fel a veszélyeknek és kockázatoknak azt a megváltozott minőségét, amely a bűnmegelőzés stratégiájának módosítására kötelez.

A másik nagy tematika a globalizáció értelmezése. Minthogy a szerző azt állítja, hogy ezt a jelenséget „*a legjobban a gazdasági szempontok alapján*” közelíthetjük meg, fogalmazhatok úgy, hogy a globalizáció a társadalmi reprodukciók világméretű hatásainak összessége, amelyek eddig nem remélt lehetőségeket nyitnak, de ezzel együtt olyan veszélyek, kockázatok és társadalmi ellentmondások forrásai, amelyek kezelésére a jelenleg ismert védelmi technikák és megoldási képletek elégtelennek bizonyulnak. Minthogy a reprodukció fő színtere a termelés és a piac, könnyen kész az ítélet, miszerint a működési zavarok felelősei a multinacionális cégek és a bankvilág szereplői. Irk Ferenc ezekkel a „bűnösökkel” nem bánik kesztyűs kézzel, de azért arról sem feledkezik meg, hogy a tulajdon szentsége, a szerződéses szabadság és a törvény előtti egyenlőség a mai napig a szabad civil társadalom legbiztosabb fundamentuma. Ezek olyan alapok, amelyek a humán értékek soha nem látott bőségét hozták létre, és mindaddig képesek voltak az ismétlődő válságok megoldására, a jólét és a biztonság korábban nem tapasztalt szintjének elérésére. Azok a mozgalmak viszont, amelyek az egyén szabadságának tagadására esküdtek, csúfosan megbuktak, mert az ígért földje helyett milliókra hoztak mérhetetlen szenvedést. A károk helyreállítása ismét arra a kapitalista üzemmódra maradt, amelyiket most ismételten sokan szeretnének a vádlottak padján látni. A tőkés termelés nem hibátlan, de a történelem tapasztalatai arra intenek, valamennyien jobban járunk, ha a hibáink és az ellenmondásainak orvoslását az azokat előidéző termelési módra bizzuk. Eddig ez bevált!

Irk Ferenc könyvének harmadik vizsgálati tárgya maga a demokrácia. A demokratikus jogállam a kapitalista termelés politikai feltétele. Szabad piacgazdaság nem létezik a jog uralma, a hatalom megosztása és az emberi jogok tisztelete nélkül. A törvény előtti egyenlőség garanciája a független igazságszolgáltatás. A politikai demokráciának a pillérei ezek, amelyek lehetővé teszik az igazság keresését, de azt nem, hogy bárki az igazság egyedüli ismerőjének rangjára pályázzon. Földi hatalomnak erre nincs jogosítványa. A könyv figyelmeztetés az antiglobalizációs mozgalmak híveinek, nagy buzgalomukban nehegy az önkénynek nyissanak utat, ami majd közéjük lövet.

Amint azt már említettem, Irk Ferenc jelen munkája kriminológiai tanulmánykötet. Az olvasó a büntetőtudománynak ettől az ágától ne várjon sem dogmatikai alapvetést, amely az intelligens jogalkotó számára jelent segítséget, sem eljárás elemzést, amely a felkészült jogalkalmazóknak szolgál tanulságokkal.

KÖNYVISMERTETÉS

Látva a magyar parlamentnek a 2010-es választások utáni kétharmados többsége lendületét a büntetőjog-alkotásban és az igazságszolgáltatás átalakításában, nem tartom feleslegesnek a globális problémákért aggódó tudósoknak a felelős politikusokhoz címzett figyelmeztetését az alkotmányos büntetőjog értékeinek megóvására. Ezek az eszmék nem korszerűtlenek, amennyiben hisszük, hogy a humánus soha nem fog kimenni a divatból.

Ajánlom a könyvet a büntetőjog minden elméleti és gyakorlati művelőjének, mindazoknak, akik a kriminológia legújabb áramlataival kívánnak megismerkedni, de olvasmánya lehet mindazoknak is, akik a jövőért aggódva részt akarnak vállalni szűkebb hazánk és a nagyvilág gondjainak enyhítésében.

Készítette: Korinek László